

А.С.Оразбаева¹

¹Қазақ Ұлттық қыздар педагогикалық университеті,
Алматы

ҚАЗАҚ МЕКТЕПТЕРІНДЕ АҒЫЛШЫН ТІЛІН ОҚЫТУДЫҢ ПСИХОЛИНГВИСТИКАЛЫҚ СИПАТЫ

Аңдатпа:

Мақалада қазақ мектептеріндегі ағылшын тілін оқытудың психолінгвистикалық сипаты қарастырылды. Психолінгвистикалық бағыттың көмегімен адамның белгілі бір ұғымды қалай қабылдайтынын, сол ұғымды танытуда санадағы ақпараттарын қалай қолданатынын анықтауға болатыны туралы айтылады. Сондай-ақ ағылшын тілін оқытуда оқушының психолінгвистикалық ерекшеліктері де өте маңызды және сөйлеу мәдениеті, жалпы қарым-қатынас, оның ақыл-ой қабілеттері, өзін-өзі ұстауы кезінде баланың ақыл-ой деңгейін ескеру қажет. Оқушылардың тілін дамытуда сөздік ойындарын қолдану өте тиімді екендігі туралы айтатын болсақ, бүгінгі өмірдің өзі кәсіби шеберліктің, білімнің, зеректік пен танымның жоғары талаптарын қойып отырғаны анық.

Оқушылардың қызығушылығын арттыру үшін мұғалім қатысушының сөйлеу әрекеті мен ырғағын нақты көрсетіп, тапсырманы дұрыс құрастыра білуі тиіс.

Түйін сөздер: Эмоциональдық ұғым, экспрессивтік ерекшелік, психикалық деңгей, психикалық қабілет, мінез-құлық, қолжазба, баспасөз, психолінгвистикалық бағыт, анаграмма, ырғақ, білім өрісі, зиялылық, танымдылық деңгей.

А.С.Оразбаева¹

¹Казахский национальный женский педагогический университет,
Алматы

ПСИХОЛИНГВИСТИЧЕСКИЕ ХАРАКТЕРИСТИКИ ПРЕПОДАВАНИЯ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА В КАЗАХСКИХ ШКОЛАХ

Аннотация

В статье рассматривается психолінгвистическая природа преподавания английского языка в казахских школах. С помощью психолінгвистического направления можно определить, как человек воспринимает определенное понятие, как он использует информацию в сознании для выражения этого понятия. Психолінгвистические особенности ученика также очень важны при обучении английскому языку, и необходимо учитывать умственный уровень ребенка в культуре речи, общем общении, его умственных способностях, особенностях поведения. Говоря о том, что использование словарных игр в развитии языка учащихся очень эффективно, ясно, что сегодня сама жизнь устанавливает высокие стандарты профессионализма, знаний, интеллекта и познания.

Чтобы повысить интерес учеников, педагог должен уметь четко показывать ритм собственных слов участника и правильно формулировать задание.

Ключевые слова: Эмоциональная концепция, выразительные особенности, ментальный уровень, умственные способности, поведение, рукопись, пресса, психолінгвистическая направленность, анаграмма, ритм, область знаний, уровень интеллекта, когнитивный уровень.

A.S.Orazbaeva¹

¹Kazakh National women's teacher training University,
Almaty

PSYCHOLINGUISTIC CHARACTERISTICS OF ENGLISH TEACHING IN KAZAKH SCHOOLS

Abstract

The article examines the psycholinguistic nature of teaching English in Kazakh schools. With the help of the psycholinguistic direction, it is possible to determine how a person perceives a certain concept, how he uses information in his mind to express this concept. Psycholinguistic characteristics of a student are also very important when teaching English and it is necessary to take into account the mental level of the child in the culture of speech, general communication, his mental abilities, and behavior. Speaking about the fact that the use of vocabulary games in the development of the language of students is very effective, it is clear that today life itself sets high standards of professionalism, knowledge, intelligence and cognition.

To increase the interest of students, the teacher must be able to clearly show the rhythm of the participant's own words and correctly formulate the task.

Key words: Emotional concept, expressive features, mental level, mental abilities, behavior, manuscript, press, psycholinguistic orientation, anagram, rhythm, area of knowledge, level of intelligence, cognitive level.

Қазіргі уақытта психолінгвистика ғылымы күннен күнге дамып, әдіс, тәсілдері айқындалып келеді. Пән ретінде психолінгвистика ғылымын дамытып келе жатқан ғалымдарымыз К.П.Седов, В.П.Белянин, А.М.Шахарнович, А.Әмірбекова болып саналады.

Психолінгвистика тіл мен психология пәндерінің өзара түйісетін, тоғысатын құбылыстар және адамның жеке сөйлеу әрекеті мен коммуникативтік актіге айқын байқалатын ерекшеліктерді терең зерттеу қажеттілігінен туындаған [1].

В.П.Беляниннің пікіріне жүгінсек, психолінгвистиканың 3 түрлі пәндік салалары бар:

1. Тілдік әрекетті тудыру;
2. Тілдік әрекетті қабылдау;
3. Тілдік әрекетті қалыптастыру [2].

Психолінгвистикалық бағыттың көмегімен адамның белгілі бір ұғымды қабылдап, сол ұғымды танытуда санадағы ақпараттарды анықтауға болады. Адам сыртқы дүниені, сырттан қабылданған дүниені өзінің ассоциативтік қабылдау қабілеттері арқылы (сезім мүшелері арқылы) таныта алады және автоматты түрде жиі қайталанудан дағдылы түсінікке айналған стереотиптер арқылы білдіре алады. Психолінгвистикада сонымен қатар салғастырмалы әдістер арқылы әрбір ұлттың аффективті тіл бірліктерін, эмоциональдық ұғымдарын, тілдегі экспрессивтік ерекшеліктерді нақтылап көрсетуге болады. Баланың өзіне тән сөйлеу мәдениетіндегі, жалпы қарым-қатынасындағы психикалық деңгейін, оның психикалық қабілеті, мінез - құлық ерекшелігі де ескерілуі қажет [3].

Негізінде, ағылшын тілін оқытуда әр оқушыға тілді жақсы меңгерту, оның шығармашылық дағдылары мен іскерліктерін, адамгершілік-өнегелік қасиеттеріне мән беру, өмірге деген көзқарасы дұрыс, саналы, білікті тұлға жасап шығару. Сондықтан берілетін тапсырмалар мен мәтіндер, сөздер мен сөз тіркестері сондай-ақ жаттығулар мазмұны оқушыны рухани тәрбиелеуге, ғылым мен білімге ғана емес, толыққанды, мәдениетті тұлғаны қалыптастыруға негізделуі тиіс.

Мәтін шетел тілінде берілгенімен, оқушы санасына, меңгеру дәрежесіне сай ғана берілмей ондағы қолданылған сөздер, сөз тіркестері мен сөйлем құрылымы, стилі оқушыға түсінікті, қызықты, әсерлі және анық болуы қажет. Барлық мәтіндер тақырып бойынша орайластырылуы тиіс. Сонымен қатар шетел тілдерін оқытудағы мәтіндер, әдетте, тақырып бойынша алынатын грамматикалық материалдарға да сәйкес қарастырылады.

Арнайы біліктер бойынша бағдарлы оқытуда сөйлеу, тыңдап түсіну, оқу талаптарымен қатар аударма және жазу және тақырыпқа байланысты сұраққа жауап беру талаптарымен міндетті түрде беріледі. Қоғамдық-гуманитарлық бағытта мектептерде оқу мен сөйлеу басты әрекет болады, оқытудың тәрбиелік, білім беру, жетілдіру мақсаты нақтыланып, айқындала түседі. Атап айтқанда, оларға төмендегілер кіреді:

- оқушының өз мамандығына деген жалпы ой-өрісін кеңейтіп, баланың көзін ашу, болашақ мамандығына қызығушылығын арттыру;

- таным үрдісінде оқушының ойлау жүйесі, есте сақтау қабілеті, тіл мәдениеті, жаратылыстану және математика ғылыми саласына қызығуы, ғылыми көзқарасы мен тілді қолдану білімі және сөйлеу мәдениетін дамыту;

- оқушыларды ауызша және жазбаша түрде болашақ мамандыққа өзара мәдени қарым-қатынас жасай білуге дайындау [4].

Ағылшын тілі сабақтарында оқушылардың жеке бас ерекшеліктеріне сай түрлі әдіс-тәсілдер

қолданылғанымыз дұрыс. Ал әрбір өткізілген сабақ оқушыларды өз бетімен ізденіп білім алуға, оқуға жетелесе құба – құп болады. Оқушының мәселені тани білуі- алған білім - біліктерін жаңа тапсырмаларды шешуге, міндеттер қоя білуге тәрбиелейді. Сабақ үрдісінде егер оқытушы әрбір тақырыбына сай тиімді әдіс қолдана білсе, шәкірттері оқуға үйренеді, өз бетімен ізденіп білім алудың жаңа жолдарын, тәсілдерін білуге талпынады. Бұл өз бетінше жүргізілетін жұмыстарға яғни, реферат жазуға, қолжазбалар дайындауға, баспасөз беттерінен, оқулықтардан ақпарат алуға, түрлі хабарламалар дайындауға көп көмегі тиері сөзсіз.

Психологиялық тұрғысынан қарасақ бастауыш пен орта буындағы оқушылар белсенді болып келеді. Осы жастағы балалар өздерін еркін сезініп, сабаққа қатты қызығушылық танытады, жан – жағына мән беріп, ойша суреттеуге ұмтылады. Сөйлеу кезінде қозғаушы күш - әрекет пайда болады. Сөйлеу әрекетін құру мұғалімдердің рөлдік ойындарды ұйымдастырудағы бірден-бір қиын іс. Балалардың қызығушылығын дамыту барысында мұғалім ойынға қатысушының өзіндік сөз әрекетін суреттеп, берілген тақырыпты дұрыс құруы қажет.

Оқушының сөйлеу әрекетін кеңейтуде түрлі сөздік ойындарды қолдану тиімдірек. Осындай ойындардың бірі – «Керекті сөзді тауып айт». Мұндағы мақсатымыз - қажетті сөздерді дұрыс тауып, сөйлеуге машықтандыру, баланың зейінін дамыту. Мұғалім сабаққа қатысты жалпылама сөзді айтып шығады, ал оқушылар қажетті сөздерді тауып жазуы тиіс. Сондай-ақ баланың зейінін дамытуда «*Who's the fastest?*» ойынын қолдансақ әбден дұрыс болар еді. Осы ойынды кез келген сабаққа қолдануға болады. Сабақтың жүру уақытысында оқушылардың ынтасын, зейінін арттырып, шетел тілінде сөйлеуді қалыптастыруда дидактикалық және грамматикалық ойындардың тигізетін пайдасы зор. Сондай-ақ құзіреттілік тапсырмалар арқылы оқушының сөйлеу мәнері мен оқуға және пәнге деген қызығушылығы жоғарылай түседі. Оқу үрдісінде тақырыпқа сай жоспарланған ойын балалардың грамматиканы толықтай түсініп, сауатты жазу дағдысына үлкен әсерін тигізеді. Оқушыларды өз бетінше жұмыс істеуге баулиды және ізденімпаздықты меңгертеді. Әрине, грамматикалық ойындардың өзіне тән ерекшеліктері болады. Мұндай ойындар әртүрлі жағдаяттар арқылы жүргізіледі. Ойындарды сабақ мақсатына сай жекелендіре және балалардың қызығушылықтарын ескере отырып, қолдануымыз қажет. Сонымен қоса, ойындар өткен сабақты қайталауда, пысықтауда және жаңа тақырыпты өту барысында тиімді пайдаланылады.

Сабақ уақытысында оқушының сөйлеу дағдысын қалыптастыратындай, коммуникативтік құзыреттілігін дамытатындай ойындарды көптеп қолдануға тырысамын. Мәселен: «доппен ойыны» - яғни, ойынның ережесі балалар берілген допты бір-біріне лақтырып және қағып алған келесі оқушы тезірек заттың атын немесе түсін айтып жалғастыруында болып табылады. «Сұрақ қой» ойыны бойынша үстелдің үстінде бірнеше заттар қойылады, оқушылар әр затқа сұрақ құрастырады. «Затты тап» ойынына келетін болсақ, мұғалім белгілі бір затты жасырады, ал балалар сұрақ қою арқылы зат атауын табады. «Сөз құра» атты ойынында берілген суреттің атын атау және сол сөздің бірінші әрпіне сөз құрау қажет. «Түсті ата» ойынын қолданатын болсақ, мұғалім көрсеткен суреттегі түсті оқушылар ағылшын тілінде атап берулері тиіс. Әр ойын сабақтың тақырыбына сай қолданыс табады. Бұл ойындар оқушының шетел тілінде сөйлеуін дағдыландырады және коммуникативтік шеберлікті арттырады.

Сөйлеу әрекеті ойын барысында өлеңдер, тақпақтар жаттау үрдісінде іске асады. Мысалы: «*colours*», «*friends*», «*school*», «*family*» сияқты оңай тақырыптардан бастау қажет.

Осы орайда күнделікті қолданылып жүрген коммуникативтік құзіреттілікке сай жасалынған тапсырмалардың мынадай түрлерін оқытуға болады:

Task 1. Formulate questions from the given sentences.

- a). Can play the football.
- b). This is Kamila's book.
- c). You can speak English.
- d). She is from Korea.
- e). We are classmates.

Task 2. Create the short story about your family member by answering to the following questions.

- 1) What's his/her name?
- 2) What does she/he look like?
- 3) What does she like /dislike?
- 4) What is his/her favourite film, book?
- 5) What does he/she do in their free time?

6) What are their personal traits? [5].

Ойын арқылы оқушылар пысықталады, сондықтан ойындардың сабақ мақсатына сәйкестендіріліп және жас ерекшелігін ескеріңе отырып таңдалғаны маңызды.

Ойын – біріншіден баланың сапалы білім алуын қамтамасыз етеді, сондай-ақ, тапқырлықты, іздеп-паздықты, төзімділікті, алғырттықты, іскерлікті және өзге де тәжірибелік қасиеттерінің қалыптасуына айрықша әсерін тигізетін ұтымды тәсіл.

Осындай ойындардың тағы бір маңыздылығы ретінде оқушылардың ерік сезім түрлерін дамытуында деп айтсақ қателеспейміз. Бастауыш және орта буын сыныптарда пайдаланатын: жаттығу, сергіту ойындары, дидактикалық мақсаттағы ойындар, сөздік ойындар, тілдік ойындар логикалық ойындар көптеген қолданысқа ие.

Барлық сабақтарға қолданылатын ойындардың түрлері: «Milling» – «Сыңарыңды тап» жаттығуылары. Оқушылар «А» және «В» тотарына бөлінеді. Өткізілетін тақырыпқа байланысты А тобына оқиғаның аты берілсе, В тобына оқиғаның мазмұны беріледі. Толық мәтін құрау мақсатында оқушылар сыныпта өз сыңарларын табулары қажет. “Compare them” ойыны бойынша жұп-жұпқа бөлінген оқушыларға екіден жануарлардың суреттері үлестіріледі және тақтаға керекті сын есімдер (*short, tasty beautiful, long, small, good, young, big, nice, old, sweet*) жазылады. Оқушылар берілген сын есімдер арқыла суреттегі жануарларды салыстырады, әртүрлі сөйлемдер құрастырады [6].

Бүгінгі таңда мектептегі ақпараттық құралдарды жетік меңгеру мақсатында Power Point, Active Studio бағдарламалық жасақтарымен жұмыс жасап, әрдайым интернет жүйесіндегі жаңалықтар мен өзгерістерді өзінің кәсіби шеберлігіне қолдана білу, білім кеңістігін арттыру бағытындағы өзгерістер мен әлемдік білім беру кеңістігіне кіру маңызда қадам болып саналады

Тәжірибеге сүйенсек оқушылардың мол ақпарат көздерін меншіктейтіні анықталған. Қазіргі заман талабына қарай маманның кәсіби шеберлігі, білім өрісі, зиялылық және танымдылық деңгейі маңызды рөл атқарады [7]. Бұл мәселе білім беруді ақпараттыңдырудың қажетті шартына айналып отыр. Осындай мақсатпен дидактикалық коммуникативтік, рөльдік және өзге де ойындарды сабақ барысына енгізу, заманауи бағдарламалық жасақтарды қолдану оқушы білімін арттыруға, есте сақтау, тілдік және креативтік қабілеттерін өсіруге септігін тиізеді.

Жалпы қызықты ойындар оқушының шетел тілін үйренуге деген мотивациясын оятады. Осы себептен ойындарды күнделікті сабақтың ішкі әрі маңызды элементі ретінде қарастырғанымыз абзал.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. K.Meng. «*Kommunikativno-rechevaya deyatel'nost' starshih doshkol'nikov v situativnoj obuslovlennosti (komponenty i gradacii)*» *Psiholingvistika. – sbornik statej. Sostavitel' Shahnarovich A.M. Moskva.: Progress. – 1984.*

2. Belyanin V.P. *Psiholingvistika. Moskva «Flinta»-2005.*

3. Namazbaeva Zh.I. *Zhalpy psihologiya.-Almaty: Print- S, 2006.*

4. Құнанбаева S.S. *Shettildik bilim беру metodologiyasy- Almaty. – 2010zh.*

5. Қалиев Zh., Мал'цев V.S., Очаковская Z.N.. *English – Азылshyn tili. «Mektep» baspasy, 1981.*

6. «*Teaching English Language and Managing Teachers Associations: Sharing Ideas, Sharing Experiences*» *Materialy VII mezhdunarodnoj nauchno-prakticheskoy konferencii. - Taraz. 2007.*

7. Sabyrov T. *Оқушылардың оқу бelseңdiligin arttyru zholdary. A., Mektep, 1978.*